

ÇAĞDAŞ DEMOKRATİK REJİMLERDE SEÇİMLERİN YÖNETİM VE DENETİMİ

Hüseyin Murat IŞIK*

ÖZET

Seçime ilişkin uyuşmazlıkların çözümlenebilmesi, seçim sonuçlarını etkileyecek olması nedeniyle büyük öneme sahiptir. Bu konuda çağdaş demokratik rejimlerde iki türlü yaklaşımdan söz edilebilir. İlki; denetimi ilgili ülke parlamentosuna bırakmak, ikincisi de bağımsız ve tarafsız olduğu varsayılan yargı organlarına bırakmak.

Parlamento denetimi yöntemi; tarafsızlık bakımından tartışma yaratırken yargı organlarının denetimi de demokratik meşruiyet bakımından tartışmalı sonuçlar doğurabilmektedir. İşte bu çalışmada da her iki denetim yöntemi ışığında adil seçim sonuçlarına nasıl ulaşılacağı çağdaş demokratik ülke deneyimleri de dikkate alınarak tartışılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Seçimlerin Yönetim ve Denetimi, Parlamento Denetimi, Yargısal Denetim, Tarafsızlık, Demokratik Meşruiyet

ABSTRACT

Due to its effect on the election results, conflict resolution concerning the election is of great importance. Two types of approaches can be referred to, in this context, in modern democratic regimes. The first one, to delegate the supervision to the parliament of the concerned country. The second one, to entrust it to the judiciary bodies which are assumed to be independent and impartial.

While the practice of parliamentary supervision can create debate in terms of impartiality, the supervision of judiciary bodies may result in controversial issues in terms of democratic legitimacy as well. How to obtain fair election results has been discussed within both of the above mentioned supervisory methods through taking into account the experiences of modern democratic countries.

Keywords: The Management and Supervision of Elections, Control of Parliament, Control of Judiciary, Impartiality, Democratic Legitimacy.

* Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı

GİRİŞ

Seçime ilişkin uyuşmazlıkların çözümlenebilmesi, seçim sonuçlarını etkileyecek olması nedeniyle büyük öneme sahiptir. Çünkü seçim öncesinde veya sonrasında seçimin sağlıklı ve geçerli olmaması sonucunu doğurabilecek ve bu nedenle de seçimin iptaline kadar gidilebilecek uyuşmazlıklar meydana gelebilir. Bu uyuşmazlıkların, tarafsızlığından kuşku duyulmayacak bir organ tarafından çözümü, hiç şüphe yok ki seçimin ciddiyeti ve dürüstlüğü ve demokratik sistemin işleyişi bakımından güçlü bir teminat oluşturacaktır. Dolayısıyla burada seçimin sonucunu değiştiren ya da etkileyen hususlara ilişkin “başvuru nereye yapılacak, yapılan başvuru hangi ölçüde çözümlenecek?” sorularının cevaplanması oldukça önem arz etmektedir.¹

Seçim uyuşmazlıklarının çözümünde, başka bir ifadeyle seçimlerin denetiminde, politik etkilerden arınmış bağımsız ve tarafsız duruş sergileyebilmek oldukça zor görünmektedir. Bu nedenle de; “tarafsızlığı konusunda tereddüt edilmeyecek bir organ tarafından uyuşmazlıklar çözümlenmelidir” anlayışından hareket ettiğimizde iki farklı uygulama karşımıza çıkmaktadır. Buna göre; bazı ülkelerin seçime ilişkin ve seçim sonucunu etkileyecek uyuşmazlıkların kendi parlamentoları tarafından çözümlenmesini esas almışlardır ki bu uygulama, “parlamentonun üstünlüğü” ilkesinden neşet etmektedir. Ancak buna karşılık olarak da; parlamentoların, kendi üyelerinin seçiminde denetim yetkisine sahip olmasının demokratik anlayışla bağdaşmayacağı ileri sürülmektedir. Çünkü meclis tarafından yapılan denetimde, Fransa’da V. Cumhuriyet Anayasasına kadarki dönemde olduğu gibi, mecliste çoğunlukta olanlar kendi milletvekillerinin seçimlerine herhangi bir müdahalede bulunmayacaklar, bununla birlikte muhalefetteki milletvekillerinin seçimlerini geçersiz kılmak maksadıyla onların seçim tutanaklarını reddedebileceklerdir.² Dolayısıyla meclise böyle bir görev verilmesi halinde, mecliste çoğunluğa sahip olan partinin siyasi mücadelesini bir kenara bırakarak, tarafsız ve hakkaniyete uygun karar verebilmesinin çok zor olacağı ileri sürülmektedir.³ Nitekim meclislerin siyasi nitelik taşıması, hukuken sorumsuz olması, sükûnet ve tarafsızlığa sahip olamamasının onlara bu şekilde yargısal bir görevin verilmesini engelleyeceği, zira uyuşmazlığın çözümünün

¹ Abdullah Attila Bingöl; **Yüksek Seçim Kurulu ve Yüksek Seçim Kurulu Kararlarının Demokratik Seçime Etkileri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007, s. 67.

² Erdoğan Teziç; **Anayasa Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul, Ağustos 2009 (13. Baskı),s. 284.

³ Bingöl; **a.g.e.**, s. 68.

hakkaniyete uygun davranmayı zorunlu kıldığı, hakkaniyetin gerçekleşmesinin de ancak yargının tarafsızlık ve bağımsızlığı ile sağlanabileceği aşikârdır.

Ancak tüm bu olumsuzluklarına rağmen, “parlamento denetimi” yaklaşımını esas alanlar, denetim görevinin meclislere verilmesi durumunda, meclislerin bu görevi yerine getirirken hukuk kurallarına uygun hareket edilip edilmediğini göz önüne alarak, yargısal nitelikte bir denetim olan hukukilik denetimi yapabileceğini ve böylelikle kendilerini seçenlere karşı sorumluluklarını dikkate alıp, siyasi etki ve kaygılardan uzaklaşarak kendi saygınlık ve güvenilirliklerini ortaya koymak isteyebileceklerini ifade etmektedirler.⁴

Seçimin denetlenmesi ve seçim uyuşmazlıklarının ikinci çözüm yolu olarak da; bağımsız ve tarafsızlığı mevcudiyetinin ön şartı olmak lazım gelen “yargı” makamlarına bu işin verilmesi düşünülmüştür. Böylelikle yargı makamı tarafından uyuşmazlıkların giderilmesi hem “kuvvetler ayrılığı” ilkesine uygun düşecek, hem de birinci yolun mahzuru olarak görülen siyasi oyunlara meydan verilmeyecektir. Dolayısıyla seçilecek kişi için de bir güvence oluşturacaktır. Ancak bu durumda da karşımıza demokratik meşruiyet sorunu çıkmaktadır. Çünkü halkın seçimi ile göreve gelen bir seçilmişin halka karşı hiçbir sorumluluğu olmayan yargı makamları tarafından seçilmişliğinin iptali vb. yaptırımlar bir meşruiyet sorunu yaratmaktadır. Çünkü demokrasilerde aslolan “**seçilmişlerin atanmışlara üstünlüğü**” ilkesidir⁵. Seçim işlerine ilişkin kesin karar veren kişi yargıç da olsa neticede atanmış bir kimsedir. Dolayısıyla bu durumun bir meşruiyet tartışması yaratması da kaçınılmaz bir sonuç olacaktır. Bu problematiğin aşılmasında ise aşağıda ilgili ülkelerin tercihlerinin ayrıntılı bir biçimde incelenmesinde de görüleceği gibi işin içine yargı makamlarının da dâhil edildiği “karma denetim” sistemi şeklinin tercih edildiği görülecektir.

Bu minvalde çağdaş demokratik rejimlerde seçimlerin yönetim ve denetimi meselesinin çözümü noktasında hangi yaklaşımların esas alındığına bakılacak olursa şu tespitler yapılabilir:

FRANSA’DA DENETİM YÖNTEMİ

Seçimlerin denetlenmesi ve seçim uyuşmazlıklarının çözümünde mevcut yargı organlarına bu işi ek görev olarak veren Fransız V. Cumhuriyet Anayasası, seçim uyuşmazlıklarının nihai karara bağlanmasını Anayasa Konseyi’ne

⁴ Bingöl; a.g.e., s. 68.

⁵ Philippe C. Schmitter, Terry Lyn Karl; “Demokrasi Nedir, Ne Değildir?”, **Sosyal ve Siyasal Teori**, (Ed) Attila Yayla, Ankara, Siyasal Kitabevi Yayınları, (2. Baskı) 1999, s. 9.

(**Conseil constitutionnel**) bırakmıştır⁶. Mahalli idarelerle ilgili seçimler konusunda çıkan uyuşmazlıklar ise idari nitelikte uyuşmazlıklar sayıldığından, çözümü idari yargının görev alanına girmektedir. Çünkü bu seçimlerle mahalli idarelerin karar ve aynı zamanda dolaylı da olsa yürütme organları belirlendiğinden, bir bakıma, bu seçimlerle çeşitli idari kuruluşlara yönetici atanması işlemleri bir ve aynı tutulmuştur⁷.

Belediye meclisi ve kantonal seçimler bakımından uyuşmazlıkların çözümünde idare mahkemeleri görevlidir. Yetkili idare mahkemesi ise seçimin gerçekleştirildiği yer mahkemesidir. Bölge meclisi seçimleri ile ilgili uyuşmazlıkların çözümü ise, ilk derece mahkemesi olarak **Conseil d'Etat**'ın (Devlet Konseyi/Fransız Danıştay'ı) görev alanına girmektedir. Çünkü bu durumda birden fazla idare mahkemesinin yetki alanına giren yerde seçimler yapılmaktadır. 1987 yılında idari istinaf mahkemeleri (**cours administratives d'appels**) kurulmuş ise de, kanun koyucu, ilk derece mahkemesi olan idare mahkemelerinin seçimler konusunda verdiği kararlara karşı bu mahkemelere değil, doğrudan **Conseil d'Etat**'a başvurulmasını uygun görmüştür.⁸

Mahkemeye yapılacak itiraz yazılı şekle tabidir. İtiraz hangi seçmene veya adaya ilişkin ise bunun başvuruda açıkça belirtilmiş olması gerekir. İtiraz süresi, seçim tutanağının düzenlenmesini takiben beş gündür. (Belediye ve kantonal seçimler için beş gün). Bölge meclisi seçimleri içinse on gündür. Vali de dava açabilir (itiraz edebilir). Onun içinse bu süre 15 gündür. Mahkemenin uyuşmazlığı çözmesi için tabi olduğu süre üç aydır. Mahkeme bu süre içinde uyuşmazlık hakkında bir karar vermek zorundadır. Mahkeme kararına karşı **Conseil d'Etat**'a başvuru süresi ise bir aydır.⁹

İdari yargıç seçimin iptaline karar verebileceği gibi, onu düzeltebilir ve sonuçları değiştirebilir de. Yargıç bu denetimi yaparken geniş bir değerlendirme yetkisine sahiptir. Seçimlerin yasal prosedüre ve koşullara uygun bir biçimde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini değerlendirme konusunda oldukça geniş bir yetkiye sahiptir. Seçmeni etkileyecek bir nedenin varlığı seçimin iptaline karar verilebilmesi için yeterlidir.¹⁰

⁶ Fransa Anayasası madde 59, bkz; **Avrupa Birliği Üyesi Bazı Ülkelerin Anayasaları**, Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara, Mayıs 2011, s. 190. Aynı konuda bkz: Levent Gönenç; **Türkiye'de Seçim Uyuşmazlıkları ve Çözüm Yolları**, Adalet Yayınevi, Ankara, Şubat 2008, s. 34-35.

⁷ Michel VERPEAUX, *Droit des collectivités territoriales*, 2. éditions, puf, Paris, 2008, s. 186.

⁸ VERPEAUX, s. 186.

⁹ VERPEAUX, s. 186.

¹⁰ VERPEAUX, s. 186-187. Not: 7 ila 10 numaralı dipnotlarda atıf yapılan Fransızca kaynağın çevirisi için Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı Başkanı Doç. Dr. Gürsel Kaplan'a teşekkür ederim.

ALMANYA'DA DENETİM YÖNTEMİ

Federal Alman Anayasası genel seçimlerin denetim yetkisini ilk aşamada Federal Meclise vermesine rağmen, Federal Meclisin bu konuda verdiği kararlara karşı Federal Anayasa Mahkemesine başvurulacağını ve Federal Anayasa Mahkemesinin vereceği kararın kesin olduğunu hüküm altına almıştır¹¹.

Almanya Federal Cumhuriyeti'nde seçim uyuşmazlıklarının nasıl çözümlendiği meselesine yakından bakılacak olursa şu hususların tespiti mümkündür; Federal Meclis (**Bundestag**) seçimleri federal seçimler olarak adlandırılmaktadır.¹² Federal düzeyde seçimlerin idaresinde görev alan organlar Federal Seçim İşleri Başkanı (**Bundeswahlleiter**) ile Federal Seçim Komisyonu'dur (**Bundeswahlausschuss**). Federal Seçim İşleri Başkanı Federal İçişleri Bakanlığı tarafından atanır. Federal Seçim Komisyonu ise Federal Seçim İşleri Başkanının başkanlığında ve onun tarafından seçilen, seçme hakkına sahip sekiz kişi ile Federal İdare Mahkemesi'nin (**Bundesverwaltungsgericht**) iki üyesinden oluşur. Seçimlerin idaresinde görev alan diğer organlar federe birimler tarafından görevlendirilir.¹³ Dolayısıyla federal seçimler federal seçim organları ile federe seçim organları tarafından birlikte yürütülür. Bu kişilerin atanması konusunda Federal İçişleri Bakanlığı ile federe yönetimlerin sahip olduğu yetki dolayısıyla Almanya'da seçimlerin federal ve federe yürütme organlarının işbirliği ile yürütüldüğü söylenebilir. Bununla birlikte yargı mensupları da kısmen de olsa bu faaliyetlere katılmaktadır. Federal seçimlerin denetimi görevi Federal Anayasa (Grundgesetz) ile Federal Meclis'e verilmiştir. Federal Anayasa'nın 41. maddesinin ilk fıkrasına göre seçimlerin denetimi görevi Federal Meclis'e aittir. Aynı maddenin ikinci fıkrasına göre Federal Meclis'in bu konuda verdiği kararlara karşı Federal Anayasa Mahkemesi'ne (**Bundesverfassungsgericht**) itiraz edilebilir.

Federal yapılanmanın sonucu olarak Almanya Federal Cumhuriyeti farklı federe devletlerden oluşmaktadır. İşte bu federe devletlerin yasama organlarında görev alacak kişilerin seçimi konusu federe devletlerin kendi mevzuatı ile düzenlenmiştir. Federe devlet mevzuatları birçok konuda benzer hükümler içerirse de bunlar arasında önemli farklılıklar mevcuttur. Burada tüm federe devlet mevzuatları incelenemeyeceğinden, Federal Almanya'nın en kalabalık

¹¹ Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası madde 41, bkz; **Avrupa Birliği Üyesi Bazı Ülkelerin Anayasaları**, s. 229. Aynı konuda bkz: Gönenç; **a. g. e.**, s. 36-37.

¹² Pieroth, in: Jarass / Pieroth, Art. 41, Rn. 1.

¹³ Bkz. Alman Federal Seçim Kanunu (Bundeswahlgesetz), m.8 vd.; Alman Seçim Düzeni Kanunu (Bundeswahlordnung), m. 1 vd.

federe devleti olan ve başkenti Düsseldorf olan Nordrhein-Westfalen Federe Devleti'nin parlamento seçimlerine kısaca değinilecektir. Burada seçimler konusunda en üst derecede görev yapan organlar Federe Seçim İşleri Başkanı (**Landeswahlleiter**) ile Seçim Komisyonu'dur (**Landeswahlausschuss**). Burada, Seçim İşleri Başkanı, Federe Hükümet (**Landesregierung**) tarafından seçilir. Federe Seçim Komisyonu ise seçim başkanının başkanlığında, Federe meclisin (**Landtag**) kendi üyeleri tarafından seçtiği on kişiden oluşur. Komisyonda oyların eşitliği durumunda başkanın kullandığı yönde karar alınmış olur.¹⁴ Dolayısıyla Nordrhein-Westfalen Federe Devleti'nde seçimlerin idaresi yasama ve yürütme organlarının katılımı yoluyla gerçekleşmektedir. Seçimlerin denetimi ise yasama organına bırakılmıştır. Nordrhein-Westfalen Anayasası'nın (Verfassung für das Land Nordrhein-Westfalen) 33. maddesine göre seçimlerin denetimi görevi federe meclise aittir. Bu maddenin 3. fıkrasına göre federe meclisin seçim konusunda aldığı kararlara karşı Nordrhein-Westfalen Anayasa Mahkemesi'ne itirazda bulunulabilir.

Almanya'da mahalli idare seçimleri ise yine federal yapılanmaya paralel olarak federe devletler arasında farklı şekilde düzenlenmiştir. Nordrhein-Westfalen Federe Devleti'nde mahalli idare seçimleri şu şekilde yapılmaktadır: Nordrhein-Westfalen Mahalli İdareler Seçim Kanunu'nun¹⁵ 2. maddesine göre bir mahalli idarede yapılacak seçimlerde görev alan organlar; Seçim İşleri Başkanı (Wahlleiter) ve Seçim Komisyonudur (Wahlausschuss). Seçim işleri başkanları, seçimlerin yapılacağı mahalli idarelerin başkanlık görevinde bulunanlardır. Ancak bu kişilerin seçimde aday olmaları halinde, seçim başkanlığı görevi bunların resmi vekilleri tarafından yürütülür. Seçim komisyonu ise ilgili mahalli idarenin temsil organı tarafından seçilen dört, altı, sekiz veya on üyeden oluşur. Oyların eşitliği halinde başkanın oyu geçerlidir. Seçim sonuçlarının ilan edilmesinden itibaren bir ay içinde seçimlere itiraz edilebilir. İtirazlar seçim işleri başkanı tarafından karara bağlanır (m. 39). Seçim başkanının itiraz üzerine verdiği kararlara karşı idare mahkemeleri nezdinde dava açılabilir (m. 41).

İNGİLTERE'DE DENETİM YÖNTEMİ

İngiltere, 1604 tarihindeki; "**Goodwin v. Fortescue**" davasından sonra yasama organının seçim uyuşmazlıklarını çözebilmesi uygulamasını kabul

¹⁴ Bkz. Nordrhein-Westfalen Federe Meclisi Seçimleri Hakkında Kanun (Gesetz über die Wahl zum Landtag des Landes Nordrhein-Westfalen (Landeswahlgesetz)), m. 8 vd.

¹⁵ Gesetz über die Kommunalwahlen im Lande Nordrhein-Westfalen (Nordrhein-Westfalen Mahalli Seçimleri Hakkında Kanun). Not: 12 ila 15 numaralı dipnotlarda atıf yapılan Almanca kaynakların çevirisi için Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Tahir Muratoğlu'na teşekkür ederim.

etmiştir¹⁶. Ancak bu uyuşmazlıkların çözüm sürecinde baştan sona kadar Avam Kamarası rol almaz. Türkiye'deki sisteme de ilham kaynağı olmuş (1950-54 arası) uygulamaya göre; öncelikle seçimlerin denetlenmesi ve seçim uyuşmazlıklarının çözümü maksadıyla Queen's Bench Division adı verilen bir mahkeme, Yüksek Mahkeme üyelerinden ikisi tarafından kurulmakta, seçimi kaybeden adaylar veya seçmenlerin başvurusu üzerine denetim yapmaktadır¹⁷. Bu uygulama az önce de ifade edildiği gibi Türkiye'deki, seçimlerin denetimi ve uyuşmazlıkların çözümü maksadıyla ayrı olarak kurulmuş anayasal bir organ olarak Yüksek Seçim Kurulu'na benzemektedir. Buna "aracı (mutavassıt) sistem"¹⁸ veya "klasik model"¹⁹ (idari ve yargısal görevli parlamento) modeli de denmektedir. Buna göre ayrı bir organ tarafından seçime ait itirazlar incelenir ve elde ettiği sonuçlar meclise bir rapor halinde sunulur. Ancak, mahkeme kesin bir karar vererek itirazı sonuçlandırmak yetkisine sahip değildir. Mahkemeye verilen görev, Avam Kamarası Başkanlığı'na incelediği her olay hakkında rapor sunmaktır. Tutanakları kabul veya reddetme başka bir ifadeyle nihai ve kesin kararı verme yetkisi Avam Kamarası'ndadır. Bu da demokrasinin beşiği olarak bilinen İngiltere'de kamuoyunu tatmin etmekte ve çok önemli bir teminat olarak görülmektedir²⁰.

AB ÜYESİ DİĞER BAZI ÜLKELERDE DENETİM YÖNTEMİ

Avrupa Birliği üyesi diğer bazı ülkelere baktığımızda; **Belçika, İtalya, Hollanda ve İsviçre**'de de seçim uyuşmazlıklarının nihai çözüm mercii olarak ilgili ülke parlamentoları gösterilmiştir²¹. **Danimarka**'da seçimler içişleri bakanlığına bağlı "**seçim birimi**"nin gözetim ve denetiminde yapılır. Seçimlere ilişkin yapılan itirazlar içişleri bakanlığı vasıtasıyla Danimarka Parlamentosuna iletilir ve Parlamento tarafından nihai olarak çözümlenir²². **Norveç**'te (AB üyesi değil) seçimlerin yönetim ve denetimi "**Yerel Yönetimler ve Kalkınma Bakanlığı**" tarafından yapılır. Yerel seçim uyuşmazlıkları, adı geçen bakanlık tarafından nihai olarak çözümlenirken genel seçimlere ilişkin itirazlar ise Norveç Parlamentosu tarafından kat'i karara bağlanır²³. **Finlandiya**'da adı geçen ülkelere ayrı olarak içişleri bakanlığı yerine adalet bakanlığı seçimlerin yürütülmesinden sorumludur. Seçim sonuçlarına ilişkin (başkanlık seçimleri hariç çünkü itiraz yolu kapalı) nihai karar mercii Finlandiya "**Yüksek İdare**

¹⁶ Gönenç; a.g.e., s. 31.

¹⁷ Bingöl; a. g. e., s. 69.

¹⁸ Bingöl; a. g. e., s. 69.

¹⁹ Gönenç; a. g. e., s. 31.

²⁰ Bingöl;a. g. e., s. 69.

²¹ Teziç; a. g. e., s. 284.

²² Gönenç; a. g. e., s. 32.

²³ Gönenç; a. g. e., s. 33.

Mahkemesi”dir²⁴. **İspanya**’da seçim işleri yarı yargısal nitelikli kurullar eliyle içişleri bakanlığı tarafından yerine getirilirken, nihai karar mercii olarak ise **Anayasa Mahkemesi** yetkilidir²⁵. Anayasa mahkemesini nihai karar mercii olarak gösteren bir diğer devlet ise Avusturya’dır. **Avusturya Anayasası** meclis üyeleri seçiminin denetlenmesini **Anayasa Mahkemesine** bırakmıştır²⁶.

ABD’DE DENETİM YÖNTEMİ

Dünyanın en köklü ve en eski demokrasilerinden biri olan Amerika Birleşik Devletleri’ndeki seçimler ve bundan doğan uyuşmazlıkların çözümü hakkında şunları söyleyebiliriz. Öncelikle oldukça kalabalık ve büyük bir federal devlet olmak bakımından ABD’de seçimle doldurulan çok sayıda makam/görev bulunmaktadır. Nitekim tek bir federal hükümete karşılık ülkede elli eyalet hükümeti, yerel yönetim birimlerinde (Counties/ şehirler, Municipalities/ belediyeler, Townships/ kasabalar, School Districts/ okul yönetim bölgeleri, Special Districts/ özel amaçlı bölgeler)²⁷ 300.000’in üstünde seçimle dolan pozisyon ve okul bölgesi, su bölgesi gibi yaklaşık 200.000 kadar da özel amaçlı bölge (special district) mevcuttur. Bir diğer deyişle, ABD seçmenleri sadece başkanlık ve Kongre seçimi için değil, aynı zamanda binlerce eyalet ve yerel hükümet yetkilisi için de oy kullanmaya çağrılmaktadır. Bu yerel hükümet yetkililerinin arasında; eyalet meclisi görevlileri, eyalet valileri ve vali vekilleri, eyalet denetçileri, ilçe komiserleri, kasaba ve şehirlerin belediye başkanları, hükümet görevlileri, hâkimler, emniyet müdürleri, adliye yetkilileri, şerifler, sulh yargıçları, okul kurulu, kolej kurulu, altyapı hizmetleri kurulu üyeleri ve kamu yararına çalışan diğer makamların üyeleri bulunmaktadır.²⁸

²⁴ Gönenç; **a. g. e.**, s. 35-36.

²⁵ Gönenç; **a. g. e.**, s. 35.

²⁶ Avusturya Federal Anayasası madde 141, bkz; **Avrupa Birliği Üyesi Bazı Ülkelerin Anayasaları**, s. 82-83.

²⁷ Eyaletlerin kendi sınırları içerisindeki en büyük mahalli idare birimi olan **county**’ler, bazı hizmetlerin yürütülmesinde üye eyalet adına, onun uzantısı gibi davranarak etkin rol oynar. Seçilmiş bir meclisi bulunan bu birimler, coğrafi bir bölge içerisinde faaliyet yürüten önemli bir mahalli idare birimidir. Connecticut ve Rhode Island dışında ABD’yi oluşturan üye federe devletlerin (eyaletlerin) tümünde var olan county’ler, New England eyaletindeki sadece yargı görevini ifa eden County Louisiana’da “Parish” adını alır. Genellikle bir yargı mercii olarak üye devletin ceza kanununu uygulayan county’ler, eyaletlerin vergileri ile mahalli vergileri tahsil eder, **seçim yerleri ile seçim görevlilerini tayin eder ve seçimleri uygular**. Okulları ve kütüphaneleri yönetir, yolları ve köprüleri yapar ve onarır. Sosyal tesisler kurmak şeklindeki diğer bazı görevleri de vardır. Bkz: Ufuk Ayhan; **Amerika Birleşik Devletlerinde Yerel Yönetimler**, Sayıştay Dergisi sayı:70, s. 106-107.

²⁸ **E-Journal USA**, Cilt 12, Sayı 10, Ekim 2007, s. 32. <http://usinfo.state.gov/pub/ejournalusa.html>. (Erişim Tarihi: 03.03.2013).

Amerika Birleşik Devletlerinde seçimler ABD’de bazı federal hükümet ve çoğu eyalet ve yerel yönetim görevleri için seçimler çift yıllarda yapılır. Bazı eyalet ve yerel idari bölgelerdeyse tek yıllarda yapılır. Her dört yılda bir başkan ve başkan yardımcısı seçilir. Her iki yılda bir 435 üyeli Temsilciler Meclisinin tamamı ve 100 üyeli Senatonun yaklaşık üçte biri yenilenir. Dolayısıyla Amerikalıların hemen her yıl gerek federal gerekse eyalet yöneticileri için sandık başına gittiği söylenebilir. ABD karışık bir federal hükümet sistemine sahiptir. ABD anayasasına göre ulusal hükümet, federal/merkezi hükümettir ancak eyalet hükümetleri ve yerel yönetimler de federal hükümetin yetki kapsamına girmeyen konularda yetki sahibidir. Bu yetkilerden biri de seçimlerin organize edilmesi hususudur. Eyalet hükümetleri ve yerel yönetimlerin bölgelerindeki seçimleri organize etme konusundaki bağımsızlık seviyesi değişmekle birlikte bütün eyalet yönetimleri sık sık, kesin sonuçları olan ve iyi organize edilen seçimler yaparlar.²⁹

Federal bir görev için olsa bile aslında ABD’de seçim yerel düzeyde, yerel yetkililer tarafından yapılır. Bu da daha önce belirtildiği gibi genellikle il veya belediye görevlisi ya da sayman olan seçim yöneticileri için zorlu bir görevdir. Bu kişiler yıl boyunca seçmenlerin kaydını yapmaktan ve vatandaşların seçim için uygun olup olmadıklarını belirlemekten sorumludur. Ayrıca her seçim için oy pusulası hazırlar, geçerliliği onaylanan bütün adayların isminin listede olmasını sağlar ve karar verilecek bütün meselelerin doğru şekilde dile getirildiğinden emin olurlar. Oy pusulasının mümkün olduğunca basit ve kolay anlaşılır olmasını sağlarlar. Oy pusulası formu için ulusal bir standart mevcut değildir. **Oy Hakkı Yasası** gereğince seçim yetkilileri, nüfusun tamamı ana dil olarak İngilizce konuşmuyorsa oy pusulalarını birden fazla dilde hazırlayabilir. Ulusal bir geçerli seçmen listesi olmadığı için bir vatandaş öncelikle kayıt yaptırarak seçmenlik vasfı kazanmalıdır. Vatandaşlar oy kullanabilmek için ikamet ettikleri yerde kayıt yaptırırlar; yeni bir yere taşındıkları takdirde yeni adreslerinde tekrar kayıt yaptırmaları gereklidir. Kayıt sistemleri, seçim hilelerini ortaya çıkarmak üzere tasarlanmıştır. Seçmen kayıt prosedürleri eyaletten eyalete değişmektedir. Söz gelimi, 1993 Ulusal Seçmen Kayıt Yasası sayesinde vatandaşlar ehliyetlerini yenilerken seçmen kayıtlarını da yaptırabilmektedirler.³⁰

ABD’de çok çeşitli oylama aracı bulunur ve oylama teknolojisi sürekli olarak değişir. Eskiden olduğu gibi adayın isminin yanına elle “X” işareti konan kâğıt pusulaların kullanıldığı çok az yer kalmıştır ancak günümüzde pek çok bilgisayar destekli sistem hala içi doldurulan daireler veya birleştirilen çizgilerin bulunduğu kâğıt oy pusulasına dayanır. Oyların kaydedilmesi için bu pusulalar optik tarama olarak bilinen sistemle mekanik olarak taranır. Bazı idari

²⁹ http://photos.state.gov/libraries/istanbul/22897/ejournals/USA_Elections_InBriefTR.pdf, s.3. (Erişim Tarihi: 03.03.2013)

³⁰ İbid; s. 78-80.

bölgelerde hala, seçmenlerin tercih ettikleri adayın isminin veya destekledikleri bir durumun yanındaki küçük kolu çevirdikleri “kollu” makineler kullanılır. Yaygın olarak kullanılan başka bir alet de “delikli kart” makinesidir. Oy pusulası adayın isminin yanına delik delinen bir karttır veya kart oy pusulası resmiyle aynı hizada bulunan bir yuvaya yerleştirilir ve delikler delinir. Bu pusulalar 2000 yılı ABD başkan seçimlerinde Florida’da oyların sayımı sırasında tartışmalara neden oldu. 2000 yılı başkanlık seçimi sonuçları ki Amerikan tarihinde sonuçların birbirine en yakın olduğu bu başkanlık seçiminde kazanını belirlemek için uzun süren çekişme yaşandı ve Amerikalıları ilk kez bu idari meselelerin pek çoğuyla karşı karşıya bıraktı.³¹

2000 yılı başkanlık seçimlerinden çıkarılan en önemli derslerden biri Florida’da karşılaşılan seçim yönetimi, oy kullanma ve oy sayımıyla ilgili meselelerin ABD’nin neredeyse her bölgesinde meydana gelebileceğidir. Reform gereksinimi konusunda çeşitli çalışmalar yapıldı, düzenlenen panellerde uzman kişiler konuşma yaptı ve tanıklar dinlendi. Netice olarak; 2002’de Kongre, seçimlerin sıhhatine ilişkin önemli hususlar içeren **Help Amerika Vote Act’i (HAVA - Amerika Seçim Yardımı Yasası)** kabul etti. Öncelikle, federal hükümet, eskimiş delikli kart ve kollu oylama makinelerini değiştirmek için eyalet hükümetlerine ve yerel yönetimlere para teklif etti. Ayrıca yerel seçim yönetimi görevlilerine teknik destek sağlamak ve oylama aletleri için standartlar belirlemek üzere **Seçim Yardım Komisyonu**’nu kurdu. Komisyonun görevleri arasında oylama makinesi ve oy pusulası dizaynı, kayıt yöntemleri ve geçici oylama ve hile caydırma yöntemleri belirleme, seçimde görev yapacak kişileri işe alma ve eğitim prosedürleri, seçmen eğitim programları ve diğer meseleler konusunda araştırma programları düzenleme yer alır. Federal hükümetin eskiden yerel bir yönetim meselesi olarak gördüğü seçimlere çok fazla karışmaması olgusu, HAVA ile önemli ölçüde değişti. Böylelikle usule ilişkin reform çabaları Amerikalıların seçim sistemlerine olan güvenlerinin artmasını sağladı. Seçimlerin demokrasinin hukuki temeli olduğu göz önünde bulundurulduğunda yapılan maliyetin çok da yüksek olmadığını ifade edebiliriz.³²

Federal yasalar başkan, senatör ve temsilci gibi federal görev adaylarının ve bazı siyasi müttefiklerinin nasıl, nereden ve ne kadar “mali kaynak” sağlayabileceğini denetler. Federal kampanya finansman yasaları eyalet ve yerel yönetim seçimlerini düzenleyen eyalet yasalarından ayrıdır. Amerikan sisteminde başkan adayları 100 milyondan fazla seçmenin bulunduğu bir ülkede kampanya düzenlemek için yüz milyonlarca dolar toplar. Pek çok durumda paralar özel kaynaklardan gelse de para toplama ve harcama süreci yasalarla sıkı bir şekilde denetlenir. Bir başkan adayı siyasi komite adı altında bir seçim kampanyası düzenlemelidir. Siyasi komitenin bir saymanı olmalı ve **Federal Seçim Komisyonuna (FEC)** kayıt yaptırmalıdır. Her ne kadar adı Federal

³¹ İbid; s. 81-85.

³² İbid; s. 86-87.

Seçim Komisyonu olsa da, FEC yalnızca kampanya finansmanı yasalarını denetleyip uygular, seçimleri yürütmez. Yukarıda da ifade edildiği gibi seçmenleri kaydetme, oy verme sürecini yürütme ve oyları sayma gibi seçim prosedürü eyalet ve yerel seçim görevlilerinin sorumluluğundadır.³³

Seçim prosedürlerini yürütmek esas itibariyle eyalet devletlerinin işi olsa da Amerikan Anayasası, Amerikan Kongresini yani yasama organını oluşturan Temsilciler Meclisi ve Senatoyu, kendi üyelerinin seçiminde, bu üyelerin nitelik ve yetkilerine ilişkin olarak doğabilecek uyuşmazlıklarda “yargıç” görevi görebileceğini öngörmektedir³⁴. Sonuç olarak ABD’de seçim işlerinin yürütülmesinden esas itibariyle eyalet düzeyindeki yerel kurullar yetkili olsa da doğacak uyuşmazlıkların çözümünde yargı makamlarının yasama organı ve eyalet seçim kurullarıyla beraber rol almasının mümkün olduğunu ifade edebiliriz³⁵.

BAZI GÜNEY AMERİKA DEVLETLERİNDE DENETİM YÖNTEMİ

Seçimlerin yönetim ve denetimine ilişkin olarak son olarak “**bağımsız seçim kurulu**” modeli olarak da nitelendirilebilecek olan modele kısaca değinmek gerekir. Çünkü Türkiye’de uygulanan sisteme de benzeyen bu modelde; yargı sistemi içindeki seçim kurulları, uyuşmazlıkların nihai çözüm mercii olarak kabul edilmiştir. Bu model **Brezilya, Meksika, Paraguay ve Venezüella**’da uygulanmaktadır³⁶. **Bolivya**³⁷, **Ekvator, El Salvador, Guatemala, Honduras, Kosta Rika, Panama, Peru ve Uruguay**’da ise **özerk statüdeki seçim kurulları** seçim uyuşmazlıklarının nihai olarak çözümlendiği yerlerdir. Kosta Rika, Meksika, Nikaragua, Peru, Şili, Venezüella ve Uruguay’da bu kurulların kararı kesindir ve başkaca bir mercie müracaat edilemez. Honduras, Porto Riko ve Kolombiya’da ise yargı yolu açıktır³⁸.

³³ İbid; s. 67-74.

³⁴ 1787 tarihli ABD Anayasası, Madde 1, Bölüm 5, Cümle 1. Aktaran Gönenç; **a.g.e.**, s. 31, 16 numaralı dipnot.

³⁵ Gönenç; **a.g.e.**, s. 32.

³⁶ Gönenç; **a.g.e.**, s. 37-38.

³⁷ Bolivya Anayasası Madde; 205-208. Bkz: (Ed.) Mahmur Fevzi Özlüer vd., **Bolivya Anayasası (Hukuk, Demokrasi, Özerklik)**, Ankara, Phoneix Yayınevi, Kasım 2012, s. 237-239

³⁸ Gönenç; **a.g.e.**, s. 38.

GENEL DEĞERLENDİRME

Görüldüğü gibi gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan demokrasilerde seçimlerin denetiminde iki temel yaklaşımın benimsendiği görülür. İlki; denetimi ilgili ülke parlamentosuna bırakmak, ikincisi de bağımsız ve tarafsız olduğu varsayılan yargı organlarına bırakmak. Parlamento denetimi yöntemi; tarafsızlık bakımından tartışma yaratırken yargı organlarının denetimi de demokratik meşruiyet bakımından tartışmalı sonuçlar doğurabilmektedir.

Seçimlerin denetlenmesi ve seçim uyuşmazlıklarının çözümü görevinin yargı organına bırakılmasında da iki farklı uygulama görülmektedir. Buna göre; denetleme ve uyuşmazlıkların çözümü görevi, mevcut yargı organlarından birine ilave görev olarak verilebileceği gibi, bu maksatla ayrı bir yargı kurulu da oluşturulabilmektedir.

Seçimlerin denetlenmesi ve seçim uyuşmazlıklarının çözümünde mevcut yargı organlarına bu işi ek görev olarak veren Fransız V. Cumhuriyet Anayasası, seçim uyuşmazlıklarının nihai karara bağlanmasını Anayasa Konseyi'ne bırakmıştır. Mahalli idarelerle ilgili seçimler konusunda çıkan uyuşmazlıklar ise idari nitelikte uyuşmazlıklar sayıldığından, çözümü, idari yargının görev alanına sokulmuştur.

Almanya'da seçimlerin federal ve federe yürütme organlarının işbirliği ile yürütüldüğü söylenebilir. Bununla birlikte yargı mensupları da kısmen de olsa bu faaliyetlere katılmaktadır.

ABD'de ise seçim işlerinin yürütülmesinden esas itibariyle eyalet düzeyindeki yerel kurullar yetkili olsa da, doğacak uyuşmazlıkların çözümünde; yargı makamlarının yasama organı ve eyalet seçim kurullarıyla beraber rol almaktadır.

Güney Amerika ülkelerinin büyük çoğunluğunda ise; seçimlerin yönetim ve denetimine ilişkin olarak son olarak "bağımsız seçim kurulu" modeli olarak da nitelendirilebilecek olan ve Türkiye'de uygulanan sisteme de benzeyen bu modelde; yargı sistemi içindeki seçim kurulları, uyuşmazlıkların nihai çözüm mercii olarak kabul edilmiştir.

Sonuç olarak çağdaş demokratik örnekler ışığında adil seçim sonuçlarına ulaşabilmek için benimsenen temel denetim yönteminin; ilgili ülke parlamentosu veya idari kurulları ile işin içine muhakkak (genellikle nihai karar mercii olarak) yargı makamlarının da dâhil edildiği karma bir sistem olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Avrupa Birliği Üyesi Bazı Ülkelerin Anayasaları**, Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara, Mayıs 2011.
- AYHAN, Ufuk**: “Amerika Birleşik Devletlerinde Yerel Yönetimler”, Sayıştay Dergisi sayı:70.
- BİNGÖL, Abdullah Attila**: “Yüksek Seçim Kurulu ve Yüksek Seçim Kurulu Kararlarının Demokratik Seçime Etkileri”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007.
- E-Journal USA**: Cilt 12, Sayı 10, Ekim 2007, <http://usinfo.state.gov/pub/ejournalusa.html>.
- GÖNENÇ, Levent**: “Türkiye’de Seçim Uyuşmazlıkları ve Çözüm Yolları”, Adalet Yayınevi, Ankara, Şubat 2008.
- PIEROTH, Bodo**: Kommentierung zu Art. 41 GG, in: Jarass, Hans D. / Pieroth, Bodo, Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Kommentar, 12. Auflage, Verlag C.H. Beck, München 2012.
- ÖZLÜER, Mahmur Fevzi (Ed.) vd.**: “Bolivya Anayasası (Hukuk, Demokrasi, Özerklik)”, Ankara, Phoneix Yayınevi, Kasım 2012.
- SCHMITTER, Philippe C., KARL Terry Lyn**: “Demokrasi Nedir, Ne Değildir?”, Sosyal ve Siyasal Teori, (Ed) Attila Yayla, Ankara, Siyasal Kitabevi Yayınları, (2. Baskı) 1999.
- TEZİÇ, Erdoğan**: Anayasa Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, Ağustos 2009 (13. Baskı),s. 284.
- VERPEAUX , Michel**: “Droit Des Collectivités Territoriales”, 2. éditions, puf, Paris, 2008.